

ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی در دانشجویان

آزاده خواجهویی میرزاده*

عباس رحمتی**

رضا ایرانمنش***

چکیده

هدف پژوهش، ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی است. نسخه اولیه مقیاس یا محوریت مقاله نیازهای معنوی (شجاعی، ۱۳۸۶) و بررسی‌های میدانی یا تعداد ۱۶۴ گویه صورت‌بندی شد. جامعه هدف، دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان بود. نوع تحقیق، توصیفی-تحلیلی و به روش پیمایشی انجام شد. سپس با نظرخواهی از اساتید و روحانیون حوزه و دانشگاه به ۷۴ ماده کاهش یافت. از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، تعداد ۷۴۰ دانشجو به‌عنوان گروه نمونه به پرسشنامه پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و روش ماتریس کوواریانس یا همبستگی از نوع تحلیل عاملی با روش تحلیل عاملی تأییدی مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. نتایج تحلیل ضریب پایایی درونی از طریق آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه را ۰/۹۸ نشان داد. یار عاملی همه مؤلفه‌ها در دامنه ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ و همه سؤال‌ها در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۸۶ معنادار بود. پس این مقیاس می‌تواند نیازهای معنوی را برای مقاصد پژوهشی و تشخیصی مورد سنجش قرار دهد.

واژگان کلیدی: نیازهای معنوی، نیاز وجودی و تعلق به خدا، نیاز ایمنی‌جویی معنوی، نیاز دوستی با خدا، نیاز کرامت نفس، نیاز خودشکوفایی معنوی.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه شهید باهنر کرمان
** دانشیار بخش روان‌شناسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول)
*** دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی دانشگاه تهران، کارشناس دانشگاه شهید باهنر کرمان.
Email: azadekhajouei@yahoo.com
Email: abrahmati@uk.ac.ir
Email: ri_1355@yahoo.com

مقدمه

انسان به‌عنوان گل سرسبد آفرینش و شگفت‌انگیزترین آفریده الهی، دارای ابعاد وجودی و نیازهای گوناگونی است. نیمه‌ای از سرشت آدمی، یعنی بعد مادی او از خاک و تیره دیگرش که همان بعد معنوی اوست؛ از آستان الهی سرچشمه گرفته است. انسان همواره در کشاکش این دو بعد قرار دارد که همین امر باعث می‌شود ترکیبی از نیازهای به ظاهر متعارض و متضاد در وجود او ظهور و بروز پیدا کند تا براساس آنها گرایش به عمل پیدا کند (سلطانی، ۱۳۹۲). اصولاً نیاز یک مفهوم عام و فراگیر است که در علوم مختلف، کاربردهای متفاوتی دارد. نیاز در روان‌شناسی عبارت است از «حالت محرومیت یا کمبود هر حالتی که برای استمرار و ادامه حیات یک موجود زنده ضرورت دارد و برای بهزیستی او لازم است» (براندن ناتانیل، ۱۳۹۶)^۱. آبراهام مازلو^۲ از جمله دانشمندانی است که در زمینه تشخیص و دسته‌بندی نیازهای انسانی، صاحب نظر است. وی در قالب سلسله مراتب نیازها، مدعی است که نیازهای انسان به پنج دسته قابل تقسیم‌بندی است: ۱. نیازهای فیزیولوژیک؛ ۲. نیازهای ایمنی؛ ۳. نیازهای عشق و تعلق؛ ۴. نیاز به احترام؛ ۵. نیاز به خودشکوفایی (فیست و فیست، ۱۳۹۵). ایده محوری این نظریه آن است که نیازهای انسانی از لحاظ رشد و تسلط بر رفتار، سلسله مراتب مترتب بر هم دارند؛ یعنی هرچه نیاز در مرتبه پایین‌تر قرار داشته باشد، در فرایند رشد زودتر آشکار می‌شود (شولتز و شولتز، ۱۳۹۶). نکته دیگر اینکه نیازهای پایین‌تر، قوی‌ترین انگیزه‌های حاکم هستند؛ در حالی که نیاز به خودشکوفایی، ضعیف‌ترین انگیزه‌هاست (شولتز، ۱۳۹۴). براساس نظر اسلام، نیازهای معنوی به‌عنوان نیازهای اصیل انسان در نظر گرفته می‌شوند (مطهری، ۱۳۹۲) و می‌توان گفت که در همین جاست که تفاوت بین نظر اسلام در مورد نیازها یا نظر مازلو آشکار می‌شود. در اسلام، منشأ و خاستگاه نیازهای معنوی به‌عنوان یک نیاز اصیل فطرت انسان است و به‌گونه‌ای ارتباط انسان با خدا را در قلمرو اخلاق و ارزش‌های معنوی تبیین می‌کند (شجاعی، ۱۳۸۶؛ روح الامینی، کلانتر کوشه و شریفی، ۲۰۱۶). مهم‌ترین نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام که مبنای نظری پژوهش حاضر بوده‌اند، عبارتند از: نیازهای وجود؛ نیازهای ایمنی جویی معنوی؛ نیازهای دوستی یا خدا؛ نیاز به کرامت، عزت نفس و آزادی اخلاقی و نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا. این نیازها به نوبه خود تشکیل سلسله مراتبی را می‌دهند که متناظر یا سلسله مراتب نیازهای مازلو است. نکته مهمی که از تناظر سلسله مراتب نیازهای معنوی یا سلسله مراتب نیازهای مازلو برمی‌آید، این است که نیازهای معنوی همه ابعاد زندگی انسان را دربر می‌گیرند. تمامی این نیازها از قدرت لایزال الهی تأمین می‌شوند و می‌توان به این الگو از دیدگاه ارزشی و تکلیف‌گرایانه نگرست (سلطانی، ۱۳۹۲). نیازهای موجود در هرم سلسله مراتب نیازهای مازلو (فیزیولوژیک، ایمنی، محبت و تعلق‌پذیری، عزت نفس و خودشکوفایی)

1. Branden Natanil

2. Abraham Maslow

نیز تمایلات نهفته‌ای هستند که می‌توانند یا تأثیرپذیری از گرایش‌های معنوی انسان جهت‌گیری معنوی به خود بگیرند (شجاعی، ۱۳۸۶). معنای دقیق نیازهای وجودی این است که انسان استقلال ذاتی ندارد و در تمام شئون خویش نیازمند خداست و انسان با وجود او واقعیت دارد و بی‌وجود او هیچ و پوچ است (شجاعی، ۱۳۸۶، ص ۹۸). نیازهای ایمنی‌جویی معنوی به دنبال نیازهای وجودی حاصل می‌شوند و بیانگر نیاز فرد به ایمنی و داشتن تکیه‌گاه فراپشری است. این نوع ایمنی در بعد معنوی می‌تواند به‌عنوان زمینه‌ای برای مقابله با عوامل تهدیدکننده و بیماری‌زای معنوی به‌شمار آید (همان، ص ۱۰۰). هنگامی که نیازهای ایمنی‌جویی معنوی تا حدی ارضا شد، نیاز دوستی با خدا ظاهر می‌شود. در این مرحله، دیگر در انسان بیم و هراس و اندوهی نیست. این نیاز انسان را در جهت ایجاد روابط محبت‌آمیز با خدا قرار می‌دهد. نیاز دوستی با خدا هم شامل دریافت محبت از خداوند و هم محبت کردن به او می‌شود (همان، ص ۱۰۵). نیاز به کرامت، عزت نفس و آزادگی اخلاقی مبتنی بر آموزه‌های دینی و امری فراتر از برداشت روان‌شناسان از مفاهیمی چون حرمت خود یا احترام به خود است. در این مفهوم ارزش‌مداری انسان براساس ارزش‌های الهی چون ایمان، تقوا، عزت نفس، کرامت و حریت در نظر گرفته شده است. تأمین این نیاز سبب نزاهت و اعتلای روحی است (همان، ص ۱۰۹). نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا بالاترین و در واقع مهم‌ترین مرحله از نیازهای معنوی انسان است. چون قطع پیوند با تعلقات مادی و شکوفا نمودن هستی والای معنوی خود از راه تقرب به خدا و کمال‌جویی تنها راه رسیدن به مراتب بالای بهداشت روانی است (همان، ص ۱۱۰). بررسی گزارش آسیب‌های اجتماعی که در سطح جامعه جوان ایرانی وجود دارد، از کاهش سن و رشد رفتار انحرافی و بزهکاری مانند مصرف دخانیات، سوء مصرف مواد و برخی آسیب‌های اجتماعی دیگر همچون عصبانیت و تبهکاری حکایت می‌کند (فتحی و فدوی، ۱۳۹۱). با کمی تأمل می‌توان گفت که تأثیر مثبت معنویت در ابعاد مختلف زندگی انسان در جامعه امروزی ما کم‌رنگ و کمتر آشکار شده است (عبدلی سلطان احمدی و همکاران، ۱۳۹۱)؛ پس با ادامه روند کنونی و روی‌آوری جوانان به الگوها و معیارهای به‌ظاهر معنوی و عرفانی، سبب خواهد شد شور و اشتیاق این قشر از جامعه به معنویت، موجب انحراف و نهایتاً سقوط آنان شود. بی‌گمان چنین بحرانی هم سلامت و بهداشت روانی فرد را تخریب می‌کند و هم باعث فروپاشی اجتماع و زوال معیارهای ارزشی و معنوی می‌شود. به نظر می‌رسد که امروزه روان‌شناسان و روان‌پزشکان به‌طور روزافزون در می‌یابند که استفاده از روش‌های سنتی و ساده برای درمان اختلالات روانی کافی نیست (وست، ۱۳۸۷). افزون بر این، اخیراً مطالعات زیادی در زمینه تأثیر معنویت در بهبود عملکرد افراد انجام گرفته است که معنویت را به منزله نیروی قدرتمندی برای سازگاری و تطابق بهتر افراد در

رویارویی یا مشکلات معرفی کرده است (اژدری فرد، قاضی و تورانی‌پور، ۱۳۸۹؛ پیراسته مطلق و نیک‌منش، ۱۳۹۰؛ همتی مسلک پاک، احدی، انوشه، ۱۳۸۹؛ مراویگیلیا، ۲۰۰۷؛ مک‌کلاین، روزنفیلد و یریتبارت، ۲۰۰۳؛ روح‌الامینی، کلانتر کوشه و شریفی، ۲۰۱۶). اما چالش عمده پیش‌روی روان‌شناسی معاصر، سنجش پدیده پیچیده معنویت و مؤلفه‌های آن است؛ زیرا بسیاری از مؤلفه‌های معنویت ماهیت کیفی درونی و ذهنی دارد و سنجش آن، موضوعی پیچیده و نیازمند دقت و تلاش بسیار است (خدایاری فرد، ۱۳۹۴). در چند سال اخیر در کشورهای غربی به تناسب وجود دیدگاه‌های خاص در زمینه معنویت و مفاهیم مرتبط با آن، مقیاس‌های بسیاری طراحی و معرفی شده است. از جمله پرسشنامه‌های طراحی شده در خارج از کشور در حوزه معنویت، پرسشنامه «ماتریس-روانی معنویت» ولمن، ۲۰۰۱؛ مقیاس «هوش معنوی یکپارچه» آمرام و درایر، ۲۰۰۸؛ مقیاس «معنویت و مراقبت معنوی» مک شری و رس، ۲۰۰۲؛ مقیاس «باورهای معنوی» هاج و همکاران، ۱۹۹۸ و مقیاس «خودگزارشی معنوی» کینگ، ۲۰۰۸ است که متناسب با باورها و آموزه‌های حاکم بر آن کشورها ساخته شده‌اند و گویه‌های آنها در مواردی هیچ سنخیتی با دین اسلام و فرهنگ کشور ما ندارد. در میان پرسشنامه‌های داخل کشور در حوزه سنجش نیازها، مقیاس سنجش نیازهای مازلو ساخته اصغری پور (۱۳۷۳) است که در سلسله مراتب نیازهای آن تأکید بر سنجش نیازهای زیستی-روانی است، نه معنوی. مقیاس‌های دیگر در حوزه معنویت با عناوین زیادی از جمله پرسشنامه «تجربه معنوی دانشجویان» غباری بناب، لواسانی و محمّدی، ۱۳۸۴؛ پرسشنامه «گرایش‌های معنوی» شریفی و همکاران، ۱۳۸۷؛ پرسشنامه «سنجش نگرش معنوی» شهیلدی و فرج‌نیا، ۱۳۹۱ و پرسشنامه «سلامت معنوی» امیری و همکاران، ۱۳۹۳ طراحی شده‌اند که گویه‌های برخی از آنها، به‌طور روشن بیانگر عامل‌های مربوط به خود نیستند. افزون بر آن، به دلیل کلی و مبهم بودن گویه‌ها، توانایی کافی در تشخیص افراد معنوی و غیر معنوی را نیز ندارند. همچنین بعضی از عامل‌های این مقیاس‌ها به دلیل اینکه در حیطه مفاهیمی چون هوش، گرایش، باور و یا فعالیت‌های معنوی هستند بازگوکننده مفهوم نیازهای معنوی نیستند. امروزه، پیشرفت علم روان‌شناسی از یکسو و ماهیت پویا و پیچیده جوامع نوین از سوی دیگر سبب شده است تا نیازهای معنوی بشر در برابر خواسته‌ها و نیازهای مادی قد علم کنند و اهمیت بیشتری بیابند (ویلیام وست، ۱۳۸۷). مطالعات نشان می‌دهد که مفهوم نیازهای معنوی در حوزه اسلامی به تازگی وارد حوزه روان‌شناسی کشور ما شده و پژوهش‌های اندکی درباره این مفهوم صورت گرفته است. از سوی دیگر، بررسی سوابق پژوهشی در زمینه ساخت و اعتباریابی آزمون‌ها در ایران گویای این واقعیت است که اقدامات

1. Amram & Dryer

2. Mc Sherry, W. & Ross, L.

3. Hatch R.L.

4. King, D.B.

انجام یافته در حوزه ساخت ابزارهای معتبر و منطبق بر آموزه‌های اسلامی جهت سنجش نیازهای معنوی محدود بوده است. بر این اساس ضرورت دسترسی به آزمون‌های استاندارد به عنوان ابزار سنجش نیازهای معنوی که از روایی و اعتبار قابل قبول برخوردارند، بیش از پیش آشکار می‌شود. از سویی می‌دانیم دانشجویان از جمله اقشار مهم و آینده‌ساز جامعه به شمار می‌روند و برنامه‌ریزی و زمینه‌سازی برای رشد و تعالی معنوی آنها مقدم بر پیشرفت علمی و فنی آنان است. بدون تردید یکی از ملزومات تحقق این منظور اقدام در جهت شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آنان در بعد معنویت است. یا توجه به آنچه گفته شد، پژوهش حاضر با هدف ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی بر اساس دیدگاه اسلام برای استفاده در جمعیت دانشجویی انجام شد.

روش پژوهش

مطالعه حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش انجام، توصیفی-تحلیلی-آزمون‌سازی به شمار می‌رود. جامعه آماری پژوهش، شامل همه دانشجویان شاغل به تحصیل دانشگاه شهید باهنر کرمان از مقطع کاردانی تا دکتری تخصصی در سال ۱۳۹۵، که تعداد آنها ۱۵۱۴۷ نفر بود. یا توجه به اینکه در این پژوهش کوشش شده است تا ساخت مقیاس منطبق بر سلسله مراتب نیازهای معنوی اسلامی (شجاعی، ۱۳۸۶) باشد؛ از این‌رو، در مرحله نخست که مرحله ساخت ماده‌های پرسشنامه بود، تعدادی از گویه‌های مورد نظر بر مبنای مقاله «نیازهای معنوی» (شجاعی، ۱۳۸۶) و تعدادی دیگر از متن مصاحبه به عمل آمده یا نمونه ۴۰ نفری از دانشجویان مسلمان که تمایل به همکاری در پژوهش حاضر را داشتند، استخراج شد. در این مرحله نسخه اولیه مقیاس با تعداد ۱۶۴ ماده صورت‌بندی شد. در مرحله بعد، بر اساس نظرخواهی از اساتید و روحانیون حوزه و دانشگاه درباره محتوا و نحوه نگارش گویه‌ها، نسخه مزبور به ۷۴ ماده تقلیل یافت. یا توجه به اینکه موضوع پژوهش استانداردسازی پرسشنامه نیازهای معنوی بود، می‌بایست حجم نمونه از کفایت لازم برخوردار باشد، از این‌رو بنا به توصیه باربارا و ویلیام^۱ (۲۰۰۵) تعداد نمونه ۵ تا ۱۰ برابر تعداد گویه‌های پرسشنامه تعیین شد؛ بدین ترتیب، نسخه ۷۴ سؤالی مقیاس بین ۷۴۰ دانشجو در رشته‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی توزیع و جمع‌آوری گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش پرکاربرد بررسی همسانی درونی یعنی آلفای کرونباخ^۲ و نیز تحلیل عاملی تأییدی یا هدف مطالعه ساختار عاملی پرسشنامه نیازهای معنوی استفاده شد. تحلیل عاملی تأییدی معمولاً برای مطالعه مناسب بودن ساختار عاملی پرسشنامه و تأیید وجود مؤلفه‌های ادعایی سازنده یا پژوهش‌های مربوطه کاربرد دارد (هومن، ۱۳۹۵).

یا توجه به ذکر این نکته که ابزار مورد استفاده بر اساس طبقه‌بندی نیازهای معنوی شجاعی (۱۳۸۶)

1. Barbara & William

2. Cronbach,s Alpha

طراحی گردیده است. پس از اعمال تغییرات لازم (حذف پرسش‌ها یا بار عاملی کمتر از ۰/۶ و ضریب آلفای کاهش یافته در پرسشنامه اولیه)، پرسشنامه‌ای حاوی ۴۸ سؤال ۵ گزینه‌ای مشتمل بر ۵ زیرمقیاس (مؤلفه) شامل نیاز وجودی و تعلق به خدا یا ۹ سؤال، نیاز ایمنی جویی معنوی یا ۱۴ سؤال، نیاز دوستی یا خدا یا ۱۱ سؤال، نیاز کرامت نفس یا ۴ سؤال، و نیاز خودشکوفایی معنوی یا ۱۰ سؤال به دست آمد. نحوه امتیازدهی پرسشنامه براساس مقیاس لیکرت^۱ در یک پیوستار (کاملاً موافقم یا ارزش عددی ۶ تا کاملاً مخالفم یا ارزش عددی ۱) رتبه‌بندی شده است. به منظور اطمینان بیشتر، پرسشنامه نهایی به تعدادی از اعضای هیئت علمی و روحانیون که در این زمینه تخصص داشتند، ارائه و از آنها خواسته شد در خصوص روایی (صوری و محتوایی) پرسشنامه اظهار نظر کنند و پس از تأیید، جهت بررسی روایی سازه آن، از تحلیل عاملی تأییدی (چرخش واریماکس)^۲ یا استفاده از نرم‌افزار ایموس^۳ نسخه ۲۲ استفاده شد. ایموس، چندین سنجۀ نیکویی پرازش ارائه می‌دهد که بررسی، دست‌کم سه سنجۀ ضروری است (جاکارد و جوی،^۴ ۱۹۹۶). در این پژوهش، شاخص‌های مجذور خی، شاخص نیکویی پرازش (GFI)، شاخص نیکویی پرازش تطبیقی (AGFI)، شاخص پرازش تطبیقی (CFI)، ملاک اطلاعات آکایکی^۵ (AIC)، شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)، و شاخص تاکر-لوپیس (TLI)^۶ بررسی شد. مقادیر کوچکتر مجذور خی،^۷ نشانگر پرازش مناسب مدل بود. در برخی منابع پیشنهاد شده است که برای پذیرش مدل، نسبت مجذور خی به درجه آزادی باید کمتر از سه و جذر برآورد واریانس^۸ خطای تقریب کمتر از ۰/۱ باشد (کالین،^۹ ۱۹۹۸). هر اندازه مقادیر GFI، AGF و CFI به دست آمده (مقدار بین ۰ تا ۱) به یک نزدیکتر باشند، مدل مناسب‌تر و پرازندتر است (گارسون،^{۱۰} ۲۰۰۶). AIC یا شاخص برآورد حداکثر احتمال، برای مقایسه مدل‌های مختلفی که روی یک مجموعه داده حاصل از پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند، شاخص مناسبی به شمار می‌رود. مدلی یا مقدار کمتر، مدل پرازش یافته‌تری است. در مورد شاخص TLI یا شاخص پرازش غیرهنجار مقدار ۰/۹۵ یا بالاتر نشانگر مدل مناسب‌تر می‌باشد (هرینگتون،^{۱۱} ۲۰۰۸). افزون بر شاخص‌های بالا، برای سؤال‌ها یا گویه‌ها نیز مقادیری یا عنوان بار عاملی و خطای اندازه‌گیری وجود دارد. بار عاملی معرف همبستگی متغیر یا عامل است. بارهای مثبت درباره ماهیت بعد مکنون زیربنایی عامل مورد نظر دلالت‌هایی به دست می‌دهد و بارهای عاملی منفی از راه بیان این مطلب که آن عامل

1. Likert

3. Amos

5. Akaike

7. Chi-squared

9. Kline

11. Harrington

2. Varimax

4. Jaccard & Choi

6. Tucker-Louis

8. variance

10. Garson

چه چیزی نیست، به تفسیر کمک می‌کند. هر اندازه مقدار آن بزرگتر باشد در تفسیر باید وزن بیشتری به آن داده شود (هومن، ۱۳۹۵) و خطاهای اندازه‌گیری در تحلیل عاملی تأییدی همانند خطاهای اندازه‌گیری در نظریه کلاسیک پرسشنامه هستند (هرینگتون، ۲۰۰۸).

یافته‌ها

نتایج بررسی پایایی (ثبات درونی) از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای هر مؤلفه به‌طور جداگانه محاسبه شد؛ به‌گونه‌ای که ضریب پایایی مؤلفه «تیز وجودی و تعلق به خدا» ۰/۹۲، مؤلفه «تیز ایمنی جویی معنوی» ۰/۹۵، مؤلفه «تیز دوستی یا خدا» ۰/۹۱، مؤلفه «تیز کرامت نفس» ۰/۷۶، مؤلفه «تیز خودشکوفایی معنوی» ۰/۹۴ و کل پرسشنامه ۰/۹۸ بوده است که نشان‌دهنده پایایی مناسب می‌باشد و نیز با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی در مدل بررسی شده، پنج عامل (مؤلفه) روی یک عامل کلی (تیزهای معنوی) و ۴۸ سؤال روی پنج مؤلفه بار گرفته‌اند، به‌طوری که بار عاملی (وزن رگرسیونی^۱ استاندارد شده) همه مؤلفه‌ها در دامنه ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ و تمام سؤال‌ها در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۸۶ معنادار بوده است (جدول‌های ۱ و ۲). همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود نسبت مجذور خی به درجه آزادی (χ^2/df) در این مدل اندکی از مقدار ۳ بزرگتر است و از ملاک مربوطه کمی فاصله دارد، مقادیر GFI، AGFI، CFI و TLI نیز در حد نسبتاً مطلوب بوده است و شاخص RMSEA نیز کمتر از ۰/۱ می‌باشد و با ملاک مورد نظر همخوان است، بنابراین الگوی برازش شده، الگوی مناسب و قابل قبولی می‌باشد.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی، ضریب همسانی درونی، بار عاملی و واریانس خطا مؤلفه‌های تیزهای معنوی

عامل (مؤلفه)	تعداد سؤال	میانگین	انحراف معیار	ضریب آلفا	بار عاملی	واریانس خطا
تیز وجودی و تعلق به خدا	۹	۵/۵۵	۰/۶۵۱	۰/۹۲	۰/۸۲	۰/۱۴
تیز ایمنی جویی معنوی	۱۴	۵/۳۷	۰/۷۲۶	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۰۹
تیز دوستی یا خدا	۱۱	۴/۹۹	۰/۸۱۶	۰/۹۱	۰/۸۸	۰/۱۵
تیز کرامت نفس	۴	۵/۲۰	۰/۷۸۴	۰/۷۶	۰/۸۲	۰/۲۰
تیز خودشکوفایی معنوی	۱۰	۵/۲۲	۰/۸۰۱	۰/۹۴	۰/۹۰	۰/۱۳
کل	۴۸	۵/۲۷	۰/۶۸۲	۰/۹۸	-	-

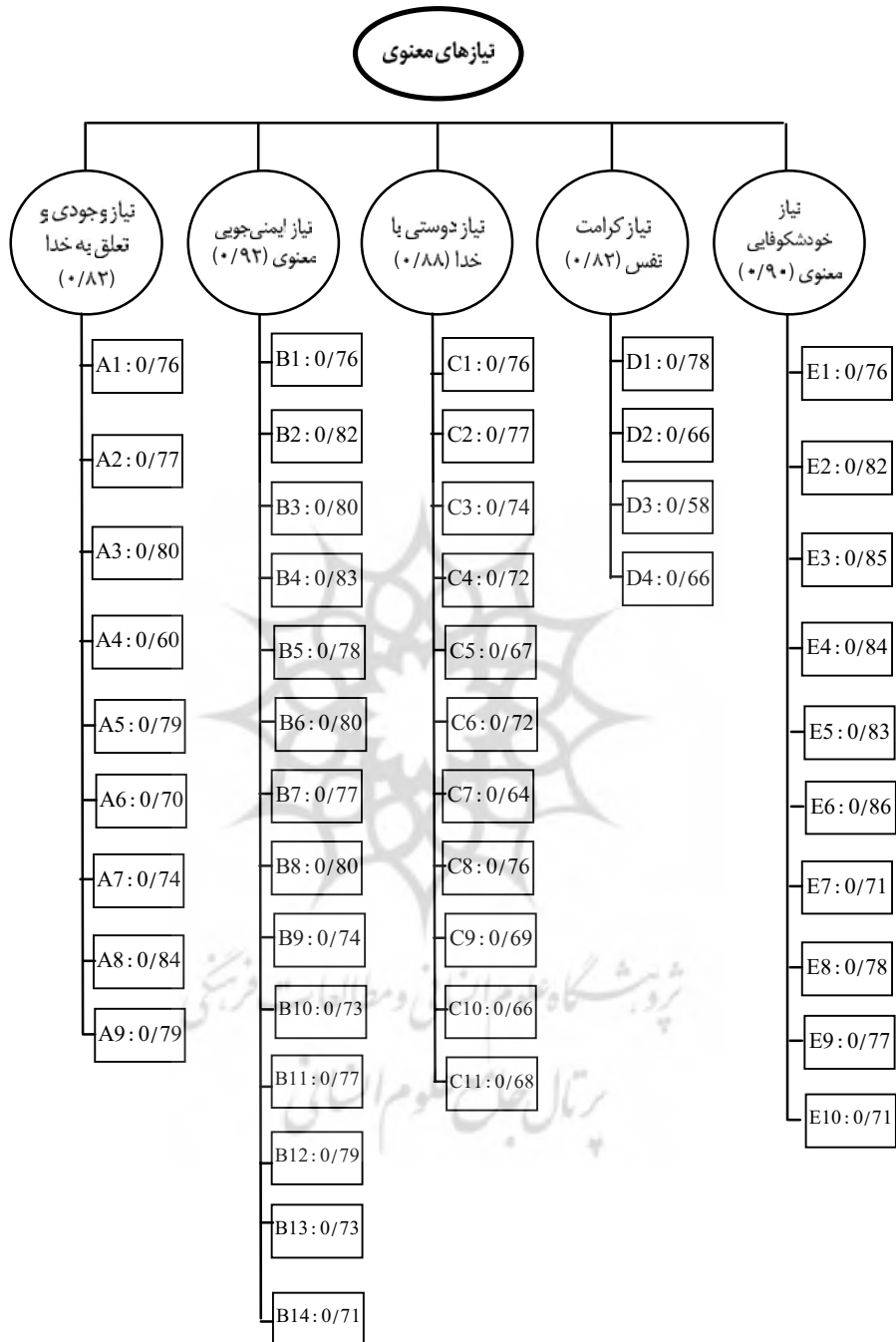
جدول ۲: آماره‌های برازندگی مدل پنج مؤلفه‌ای تیزهای معنوی

RMSEA	CFI	TLI	NFI	AGFI	GFI	χ^2/df	df	χ^2
۰/۰۵۷	۰/۹۰۲	۰/۸۹۷	۰/۸۶۸	۰/۷۹۲	۰/۸۱۱	۳/۴۴۳	۱۰۷۰	۳۶۸۳/۷۷

جدول ۳: آمارهای توصیفی و بار عاملی سؤال‌های مؤلفه‌های تیزهای معنوی

مؤلفه	سؤال (آیتم)	میانگین	انحراف معیار	بار عاملی	واریانس خطا
تیز وجودی و تعلق به خدا	۱	۵٫۶۵	۰٫۸۰۹	۰٫۷۶۲	۰٫۳۷۹
	۲	۵٫۵۹	۰٫۷۹۹	۰٫۷۷۰	۰٫۴۲۲
	۳	۵٫۶۰	۰٫۷۹۵	۰٫۸۰۴	۰٫۴۸۷
	۴	۵٫۰۹	۱٫۰۱۸	۰٫۶۰۳	۰٫۵۷۰
	۵	۵٫۶۹	۰٫۷۹۰	۰٫۷۸۸	۰٫۵۱۷
	۶	۵٫۵۲	۰٫۸۲۸	۰٫۶۹۵	۰٫۲۷۴
	۷	۵٫۵۶	۰٫۸۳۹	۰٫۷۳۶	۰٫۲۶۰
	۸	۵٫۶۵	۰٫۷۶۳	۰٫۸۴۰	۰٫۲۲۳
	۹	۵٫۵۶	۰٫۸۶۱	۰٫۷۹۰	۰٫۶۵۹
	۱	۵٫۴۴	۰٫۸۶۷	۰٫۷۵۸	۰٫۲۳۶
تیز ایمنی جویی معنوی	۲	۵٫۳۹	۰٫۸۵۰	۰٫۸۲۰	۰٫۳۵۴
	۳	۵٫۴۳	۰٫۸۷۰	۰٫۷۹۶	۰٫۳۲۳
	۴	۵٫۲۹	۰٫۹۵۱	۰٫۸۳۰	۰٫۱۷۱
	۵	۵٫۳۸	۰٫۸۶۹	۰٫۷۸۴	۰٫۲۷۸
	۶	۵٫۳۶	۰٫۹۲۶	۰٫۷۹۵	۰٫۳۱۹
	۷	۵٫۳۸	۰٫۹۲۲	۰٫۷۶۵	۰٫۲۳۶
	۸	۵٫۴۷	۰٫۸۷۴	۰٫۸۰۴	۰٫۲۷۷
	۹	۵٫۲۶	۱٫۰۶۳	۰٫۷۳۷	۰٫۲۸۰
	۱۰	۵٫۱۳	۱٫۰۶۶	۰٫۷۳۲	۰٫۲۹۱
	۱۱	۵٫۴۲	۰٫۸۶۳	۰٫۷۷۱	۰٫۳۱۵
تیز دوستی یا خدا	۱۲	۵٫۲۳	۱٫۰۱۱	۰٫۷۸۵	۰٫۳۵۲
	۱۳	۵٫۵۳	۰٫۸۲۳	۰٫۷۲۷	۰٫۲۶۹
	۱۴	۵٫۴۲	۰٫۹۱۸	۰٫۷۰۶	۰٫۵۱۶
	۱	۴٫۸۴	۱٫۰۳۹	۰٫۶۶۶	۰٫۵۲۷
	۲	۵٫۳۰	۰٫۹۷۵	۰٫۷۶۶	۰٫۳۰۱
	۳	۵٫۲۴	۰٫۹۷۳	۰٫۷۴۴	۰٫۳۹۲
	۴	۵٫۰۵	۱٫۱۶۸	۰٫۷۱۶	۰٫۳۱۹
	۵	۴٫۷۸	۱٫۱۷۱	۰٫۶۷۴	۰٫۴۲۲
	۶	۴٫۷۹	۱٫۱۵۳	۰٫۷۲۳	۰٫۶۶۴
	۷	۵٫۲۶	۰٫۹۵۱	۰٫۶۳۶	۰٫۷۴۶
تیز کرامت نفس	۸	۴٫۸۰	۱٫۱۴۰	۰٫۷۶۲	۰٫۶۳۳
	۹	۴٫۹۸	۱٫۱۷۲	۰٫۶۹۰	۰٫۵۳۹
	۱۰	۴٫۵۵	۱٫۴۱۹	۰٫۶۵۸	۰٫۵۴۲
	۱۱	۵٫۱۹	۱٫۰۳۶	۰٫۶۷۷	۰٫۷۲۰
	۱	۵٫۲۹	۰٫۹۷۱	۰٫۷۷۸	۱٫۱۴۰
	۲	۵٫۱۶	۰٫۹۷۱	۰٫۶۶۱	۰٫۵۹۲
	۳	۵٫۲۹	۱٫۰۰۶	۰٫۵۸۲	۰٫۴۲۱
	۴	۵٫۰۷	۱٫۱۴۲	۰٫۶۶۱	۰٫۳۹۰
	۱	۵٫۳۴	۰٫۹۵۱	۰٫۷۵۶	۰٫۶۱۱
	تیز خودشکوفایی معنوی	۲	۵٫۲۹	۰٫۹۶۷	۰٫۸۱۹
۳		۵٫۲۳	۰٫۹۶۳	۰٫۸۴۹	۰٫۵۳۱
۴		۵٫۲۹	۰٫۹۴۷	۰٫۸۴۰	۰٫۶۶۸
۵		۵٫۰۹	۱٫۰۶۳	۰٫۸۳۰	۰٫۷۳۳
۶		۵٫۳۴	۰٫۹۰۴	۰٫۸۵۸	۰٫۵۵۰
۷		۴٫۹۲	۱٫۱۵۷	۰٫۷۱۳	۰٫۳۲۸
۸		۵٫۲۱	۰٫۹۴۲	۰٫۷۸۲	۰٫۳۴۳
۹		۵٫۳۴	۰٫۹۰۳	۰٫۷۷۲	۰٫۶۵۸
۱۰		۵٫۱۳	۱٫۰۵۳	۰٫۷۰۹	۰٫۲۱۵

شکل ۱: بار عاملی سوالات و مؤلفه‌های مقیاس نیازهای معنوی

نتیجه‌گیری و بحث

هدف از پژوهش حاضر، ساخت و اعتباریابی مقیاس نیازهای معنوی بود. یا توجه به نتایج به دست آمده از بررسی پایایی و ساختار عاملی گزارش شده، این مقیاس می‌تواند برای سنجش نیازهای معنوی در جمعیت دانشجویی استفاده شود. نتایج نشان داد که مقیاس مورد نظر حاوی ۴۸ سؤال و مشتمل بر ۵ زیر مقیاس (مؤلفه) است که به ترتیب عبارتند از نیاز وجودی و تعلق به خدا یا ۹ سؤال (دربر دارنده مفاهیمی همچون احساس تعلق وجودی و معنایی به خدا، احساس حضور خدا، نیازمند بودن در هر شرایطی به او، و...)؛ نیاز ایمنی جویی معنوی یا ۱۴ سؤال (دربر دارنده مفاهیمی همچون احساس احاطه قدرت و اراده خدا بر زندگی انسان، تکیه بر خدا در گرفتاری‌ها و احساس بر خورداری از حمایت او، احساس امنیت و تعادل، امید و آرامش یا توکل بر خداوند، و...)؛ نیاز دوستی یا خدا یا ۱۱ سؤال (دربر دارنده مفاهیمی همچون ارتباط صمیمانه یا خدا، عبادت و اطاعت از دستورات خداوند به خاطر عشق به او، دوستی یا دوستان خدا و دوری از دشمنان او، دریافت محبت از دیگران در سایه لطف خدا، و نیاز کرامت نفس یا ۴ سؤال (دربر دارنده مفاهیمی همچون احساس ارزشمندی و کرامت در سایه ارتباط با خدا، اختیار و آزادی انسان در حدود دستورات الهی، و...) و نیاز خودشکوفایی معنوی یا ۱۰ سؤال (دربر دارنده مفاهیمی همچون احساس آرامش کامل در پیوندی ناگسسته با خدا، یا معنا بودن زندگی در سایه ارتباط با خدا، شوق و نشاط هنگام عبادت و مناجات با خدا، آرامش و تعادل روحی یا یاد خدا و رضایت خداوند از انسان به‌عنوان بزرگ‌ترین هدف وی، و...).

با توجه به اینکه الگوی سلسله مراتب نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام که مبنای نظری مقیاس حاضر است، در مقایسه با الگوهای مشابه در این حوزه، با استفاده از آیات قرآن شناسایی شده‌اند، از جمله: در آیه ۱۹ سوره نمل برای نیازهای وجودی و تعلق به خدا «فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأُدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ»؛ آیه ۱۲۳ سوره هود «وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ» و آیه ۹۷ سوره مؤمنون «وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ» برای نیازهای ایمنی جویی معنوی؛ آیه ۶۲ سوره یونس برای نیاز دوستی یا خدا «إِنَّا إِنَّا أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»؛ آیه ۲۰۱ سوره اعراف برای نیاز کرامت نفس «إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ» و آیه ۹ سوره زمر «الَّذِينَ آمَنُوا هُمْ قَانِتُونَ» آناء اللیل ساجدًا و قانینا یحذروا الآخرة و یرجوا رحمة ربیه قیل هل یتستوی الذین یعلمون و الذین لا یعلمون إِنَّمَا یَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ»، شاید منطقی‌تر باشد که در چرخه اجرا و کاربرد آزمون نیز چنان‌که از سوی دیگران (سلطانی، ۱۳۹۲؛ شجاعی، ۱۳۸۶) هم اشاره و تأکید شده است؛ اولویت و

تقسیم‌بندی نیازهای معنوی از پایین‌ترین تا بالاترین طبقه به ترتیب شامل نیاز وجودی و تعلق به خدا؛ نیاز ایمنی‌جویی معنوی؛ نیاز دوستی یا خدا؛ نیاز کرامت نفس، و نیاز خودشکوفایی معنوی که بالاترین و ارزشمندترین نیاز در سلسله مراتب نیازهای معنوی است، مدنظر قرار گیرند. همان‌طور که بیان شد، اطلاعات روان‌سنجی مقیاس بیانگر آن است که این مقیاس از قابلیت اعتماد لازم و مورد انتظار برای سنجش نیازهای معنوی دانشجویان برخوردار است و می‌تواند به‌عنوان یک ابزار خودگزارشی و با درجه اطمینان نسبتاً بالاتر برای پایش نوع، سطح و درجه اهمیت نیازهای معنوی دانشجویان و با درجه اطمینان پایین‌تر برای مقاصد تشخیصی و بالینی استفاده شود. البته نباید از نظر دور داشت که یکی از اهداف اصلی در طراحی و اجرای این پژوهش، فراهم‌سازی زمینه برای پژوهش‌های بعدی به‌ویژه در حوزه نیازهای معنوی مبتنی بر آموزه‌ها و اعتقادات اسلامی بوده است. بر این اساس، لازم است برای حصول اطمینان بالاتر نسبت به شناسایی درست عامل‌ها و مؤلفه‌ها از منابع بیشتر و متنوع‌تر استفاده شود؛ به‌ویژه منابعی که بیشتر بر مبنای بررسی و ارزیابی طرح تدوین و معرفی نیازهای معنوی متناظر با نیازهای مازلو (شجاعی، ۱۳۸۶) موجودیت یافته‌اند. همچنین در پژوهش‌های آتی که حیثاً به هدف توسعه و اعتبارآزمایی بیشتر این آزمون صورت می‌گیرد، در نمونه‌های دانشجویی و غیردانشجویی زوایی همگرای این آزمون یا آزمون‌های هم‌تراز بررسی شود.

منابع

* قرآن مجید

۱. اژدری فرد، پری‌سیما؛ قاسم قاضی و رحمت‌الله تورانی‌پور (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر آموزش عرفان و معنویت بر سلامت روان دانش‌آموزان»، فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، س ۲، ش ۵، ص ۱۰۶-۱۲۷.
۲. اصغری‌پور، حمید (۱۳۷۳)، رابطه بین اختلال‌های رفتاری و عدم ارضای نیازهای اساسی دانش‌آموزان بر اساس طبقه‌بندی مازلو، پایان‌نامه، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
۳. براندن، ناتانیل (۱۳۹۶)، روان‌شناسی عزت نفس، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، چ ۱۵، تهران: نخستین.
۴. امیری، پریسا؛ محمود عباسی؛ صفورا غریب‌زاده؛ محمد اصغری جعفرآبادی؛ نجمه زرقانی حمزوی و فریدون عزیزی (۱۳۹۳)، «طراحی و روان‌سنجی پرسشنامه جامع سلامت معنوی در جامعه ایرانی»، فصلنامه اخلاق پزشکی، س ۸، ش ۳، ص ۲۵-۵۵.
۵. پیراسته مطلق، علی اکبر و زهرا تیک‌منش (۱۳۹۱)، «نقش معنویت در کیفیت زندگی بیماران مبتلا به ایدز»، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، س ۵، ش ۲، ص ۵۷۱-۵۸۱.
۶. خدایاری فرد، محمد (۱۳۹۴)، طراحی و ساخت مقیاس هوش معنوی دانشجویان، طرح پژوهشی، تهران: دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
۷. سلطانی، محمدرضا (۱۳۹۲)، «درآمدی بر شناسایی نیازهای انسان از دیدگاه قرآن با تأکید بر برتری نیازهای معنوی در سلسله مراتب نیازها»، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، س ۲۱، ش ۱، ص ۹-۴۳.
۸. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۶)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با نیازهای مازلو»، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۹. شریفی، احسان؛ حسینعلی مهربانی؛ مهرداد کلانتری و داوود مفتاح (۱۳۸۷)، «ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه گرایش‌های معنوی دانشجویان»، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۵۹-۷۸.

۱۰. شهیدی، شهریار و سعیده فرج‌نیا (۱۳۹۱)، «ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش نگرش معنوی دانشجویان»، فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی و دین، س ۵، ش ۳، ص ۹۷-۱۱۵.
۱۱. شولتز، دوان و شولتز، سیدنی. الن (۱۳۹۶)، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: ویرایش.
۱۲. شولتز، دوآن (۱۳۹۴)، روان‌شناسی کمال، ترجمه گیتی خوشدل، تهران: پیکان.
۱۳. عبدلی سلطان احمدی، جواد؛ خلیل‌الله وردی‌زاده؛ ابراهیم خیری و مهدی سرخوش (۱۳۹۱)، «بررسی میزان پاسخگویی کتاب دین و زندگی سال دوم متوسطه با نیازهای روانی معنوی دانش‌آموزان از دیدگاه دبیران دینی و قرآن شهر ارومیه»، دوفصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، س ۵، ش ۸، ص ۶۷-۷۸.
۱۴. غباری یناب، یاقر؛ مسعود غلامعلی لواسانی و محمدرضا محمدی (۱۳۸۴)، «ساخت مقیاس تجربه معنوی دانشجویان»، مجله علمی-پژوهشی روان‌شناسی، س ۹، ش ۳، ص ۲۶۱-۲۷۸.
۱۵. فتحی، سروش و جمیله فدوی (۱۳۹۱)، «تحلیلی بر آسیب‌های اجتماعی جوانان طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۷ و عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، س ۳، ش ۸، ص ۱-۱۴۴.
۱۶. فیست، جس، فیست، گریگوری جی (۱۳۹۵)، روان‌شناسی شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: روان.
۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۹۲)، مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۲، چ ۲۲، تهران: صدرا.
۱۸. وست، ویلیام (۱۳۸۷)، روان‌درمانی و معنویت، ترجمه شهریار شهیدی و سلطانه‌علی شیرافکن، چ ۲، تهران: رشد.
۱۹. هومن، حیدرعلی (۱۳۹۵)، تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری، چ ۵، تهران: پیک فرهنگ.
۲۰. هومن، حیدرعلی (۱۳۹۵)، مدلیابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل، چ ۶، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۲۱. همتی مسلک پاک، معصومه؛ فضل‌الله احمدی و منیره انوشه (۱۳۸۹)، «اعتقادات معنوی و کیفیت زندگی: یک مطالعه کیفی از دیدگاه دختران نوجوان مبتلا به دیابت»، فصلنامه علمی-پژوهشی کومش، س ۱۲، ش ۲، ص ۱۴۴-۱۵۲.

22. Amram, Y., & Dryer, C. (2008), *The Development and Integrated Spiritual Intelligence Scale (IS IS) Palo Alto*, CA: Institute of Transpersonal Psychology working Paper.
23. Barbara, HM., & William, F. (2005), Statistical methods for health care research. Lippincott Williams and Wilkins. *A welters clawer company*: 325-330.
24. Meraviglia, M. (2007), The effects of spirituality on well-being of people with lung cancer. *In Oncology Nursing Forum*, (Vol. 31, No. 1, pp. 89-94). Oncology Nursing Society.
25. McClain, C. S., Rosenfeld, B., & Breitbart, W. (2003), Effect of spiritual well-being on end-of-life despair in terminally-ill cancer patients. *The Lancet*, 361 (9369), 1603-1607.
26. Rouholamini, M., Kalantarkousheh, S. M., & Sharifi, E. (2016), Effectiveness of Spiritual Components Training on Life Satisfaction of Persian Orphan Adolescents. *Journal of religion and health*, 1-8.
27. Garson, G. D. (2006), *Validity*. Retrieved November. 28, 2007.
28. Harrington, D. (2008), *Confirmatory Factor Analysis*. Oxford University Press.
29. Hatch, R. L., Burg, M. A., Naberhaus, D. S., & Hellmich, L. K. (1998), The spiritual involvement and beliefs scale: Development and testing of a new instrument. *Journal of Family Practice*, 46 (6), 476-487.
30. Jaccard, J., & Wan, C. K. (1996), *LISREL approaches to interaction effects in multiple regression*, (No. 114). Sage.
31. King, D. B. (2008), *The Spiritual Intelligenes Project*. Terent University, Canada.
32. Kline, R. B. (1998), *Principles and practice of structural equation modeling*. NY: Guilford Press.
33. McSherry, W., & Ross, L. (2002), Dilemmas of spiritual assessment: considerations for nursing practice. *Journal of advanced nursing*, 38 (5), 479-488.
34. Wolman, R. (2001), *Thinking with your soul: Spiritual intelligence and why it matters*. Richard N. Wolman, PhD.

پیوست

مقیاس نیازهای معنوی

پاسخگوی گرامی، پرسشنامه‌ای که در اختیار دارید دربر دارنده جملات و اظهار نظرهایی راجع به بعضی از نیازها و حالات روحی و معنوی در شماست. لطفاً هر یک از موارد را به دقت بخوانید و میزان موافقت خود را با گذاردن علامت (x) در ستون مقابل آن مشخص نمایید.

ردیف	عبارت	کاملاً موافقم	موافقم	تثانی موافقم	تثانی مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم
۱	وجودم متعلق به خداست.						
۲	هر لحظه هستی خود را از خدا می‌گیرم.						
۳	وجودم یا خدا معنا دارد و بدون او هیچ و پوچ است.						
۴	'غلب اوقات حضور خدا را در کنار خود احساس می‌کنم.						
۵	همه به خدا نیاز مندند.						
۶	وجود خدا را می‌توان در هر زمان و مکانی احساس کرد.						
۷	'اگر خودم را بهتر بشناسم، همواره خود را به خدا نیازمندتر می‌بینم.						
۸	در هر شرایط و موقعیتی به خدا نیازمندم.						
۹	قدرت و 'اراده خدا بر تمام زندگی‌م احاطه دارد.						
۱۰	هنگام روبه‌رو شدن با مشکلات و سختی‌ها، 'ایمان دارم که خداوند مرا حمایت می‌کند.						
۱۱	با توکل بر خدا، توان و روحیه لازم برای رسیدن به 'اهداف خویش را پیدا می‌کنم.						
۱۲	هنگامی که به خدا توکل می‌کنم، احساس 'امنیت کامل دارم.						
۱۳	با تکیه بر خداوند است که می‌توانم در جنبه‌های مختلف زندگی تعادل برقرار کنم.						
۱۴	همواره در 'انجام امور خود به خداوند امید دارم.						
۱۵	'طمینان دارم که دست خداوند همیشه همراهم است.						
۱۶	وقتی به یاد خدا هستم کمتر دچار ترس و نگرانی می‌شوم.						
۱۷	برای حفظ شادی و آرامش خود باید به خدا اعتماد داشته باشم.						
۱۸	تکیه‌کننده به خدا هیچ‌گاه احساس شکست نمی‌کند.						
۱۹	هنگامی که دچار کسالت روحی می‌شوم، با یاد خدا روحیه‌م عوض می‌شود.						
۲۰	برای محفوظ ماندن از خطرات، به خدا پناه می‌برم.						
۲۱	تنها در سایه ارتباط با خدا به آرامش می‌رسم.						
۲۲	خیر و مصلحت خود را از خداوند طلب می‌کنم.						
۲۳	به هنگام گرفتاری و مشکلات، 'میدم به خدا بیشتر از 'میدم به دیگران است.						
۲۴	با خداوند رابطه‌ی 'تزدیک و صمیمانه دارم.						
۲۵	'احساس می‌کنم خداوند از هر کسی به من نزدیکتر است.						
۲۶	به دوستی یا خدا بیش از دوستی با دیگران نیازمندم.						
۲۷	دوستی با اولیای خدا را وسیله‌ی برای دریافت محبت خداوند می‌دانم.						

کاملاً مخالفم	مخالفم	تأخیری مخالفم	تأخیری موافقم	موافقم	کاملاً موافقم	عبارت	رتبه
						فقط به خاطر عشق و علاقه عمیقی که به خدا دارم او را عبادت می‌کنم.	۲۸
						به هنگام دعا و راز و نیاز با خدا، عمیق‌ترین مراتب عشق را در وجودم احساس می‌کنم.	۲۹
						همواره خداوند را به دلیل نعمتهایی که به من عطا کرده سپاسگزارم.	۳۰
						به خاطر علاقه‌ای که به خدا دارم از دستوراتش اطاعت می‌کنم.	۳۱
						محبت دیگران را به خودم ناشی از لطف خدا می‌دانم.	۳۲
						از دوستی با کسانی که ایمانشان به خدا ضعیف است، پرهیز می‌کنم.	۳۳
						در محبت به دیگران لذتی است که خدا این موهبت را به من عطا کرده است.	۳۴
						به این باور رسیده‌ام که با خدا، احساس ارزشمندی و کرامت دارم.	۳۵
						نفس من ارزشمندتر از آن است که با ارتکاب به گناه آن را آلوده کنم.	۳۶
						بصورتان اشرف مخلوقات دارای ارزش ویژه‌ای هستیم.	۳۷
						آزادی را در حدی که خدا به من اجازه داده دوست دارم.	۳۸
						زمانی به آرامش کامل خواهیم رسید که رابطه‌ی قوی و ناگسستنی با خداوند داشته باشیم.	۳۹
						زمانی که در حضور خداوند هستیم، نوعی رضایت خاطر سراسر وجودم را فرامی‌گیرد.	۴۰
						تنها در سایه ارتباط با خدا، زندگی برایم با معنا و زیباست.	۴۱
						پس از تپایش با خدا، روحم سرشار از امید و نشاط می‌شود.	۴۲
						شوق و لذتی که هنگام مناجات با خدا تجربه می‌کنم، در هیچ موقعیت دیگری احساس نمی‌کنم.	۴۳
						با یاد خدا قدرت روحی‌ام بیشتر می‌شود.	۴۴
						هنگامی که خود را برای عبادت آماده می‌کنم، احساس می‌کنم خداوند نیز مشتاقانه منتظر ملاقات با من است.	۴۵
						من با یاد خدا تعادل روانی و آرامش روحی خود را حفظ می‌کنم.	۴۶
						ارتباط با خدا را رمز رشد معنوی خود می‌دانم.	۴۷
						بزرگترین هدف در زندگی‌ام این است که خداوند از من راضی باشد.	۴۸